

оволодіння англійською мовою професійного спрямування за допомогою дистанційної освіти й, таким чином, сприяти успішної підготовці майбутніх фахівців у галузі авіації в закладі вищої військової освіти.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-478-8-16>

TYPES OF DESIGN IN EDUCATION OF PERSONS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

ВИДИ ДИЗАЙНУ В ОСВІТІ ОСІБ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Zamsha A. V. Замша А. В.

*Doctor of Philosophy in Psychology,
Head of the Research Center of General
and Special Education Sciences
Ukrainian Academy of Social, Humanities
and Health Sciences
Kyiv, Ukraine*

*кандидат психологічних наук,
завідувач науково-дослідного центру
загальної та спеціальної освітології
Українська академія соціогуманітарних
і здоров'язберігальних наук
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі розвитку суспільства питання доступу осіб із особливими освітніми потребами до якісної освіти є одним із ключових у реформуванні вітчизняної освітньої політики. Цей суспільний запит нині визначає розвиток як педагогічної науки, так і практики [7, с. 229].

Причина виокремлення здобувачів освіти, які мають особливі освітні потреби в окрему категорію полягає в тому, що традиційні умови освітнього середовища та організація освітнього процесу не відповідають можливостям таких осіб [5, с. 97]. Це першочергово виявляється у формі освітніх бар'єрів, які виникають через невідповідність можливостей здобувача освіти та особливостей освітньої системи.

Важливо підкреслити, що в цьому контексті йдеться як про здобувачів, у яких специфіку особливих освітніх потреб детермінує те чи інше обмеження життєдіяльності чи стан здоров'я, так і тих здобувачів, які мають виняткову обдарованість у певній сфері. Так, під час здобуття освіти особою з особливими освітніми потребами, зумовленими обмеженнями життєдіяльності чи певними станами здоров'я, окремі види навчальної діяльності та взаємодії можуть бути недоступними для здобувача [3, с. 54]. При здобутті освіти одарованою людиною освітня система має підтримувати розкриття і розвиток цієї

обдарованості, в протилежному разі потенціал людини залишиться нерозкритим, а може з часом і бути втраченим як для людини, так і для суспільства.

Саме тому забезпечення доступу осіб з особливими освітніми потребами до освіти передбачає адаптацію освітнього середовища й процесу як ключових складових освітньої системи до можливостей таких здобувачів. Йдеться про те, що саме освітня система має змінюватися відповідно до можливостей здобувача, а не особа з особливими освітніми потребами має прилаштовуватися до освітньої системи [1, с. 75]. Значущим є саме можливості здобувача освіти з особливими освітніми потребами, а не наявність у нього тих чи інших порушень розвитку, соматичних захворювань, особливого статусу (тимчасово переміщені особи, біженці, мігранти), обдарованості тощо.

Варто зауважити, що у питаннях доступу до освіти здобувачі, у яких особливі освітні потреби зумовлені саме порушеннями розвитку, є однією з найбільш вразливих категорій, оскільки без адаптації освітньої системи до можливостей таких осіб, вони не матимуть доступу до освіти взагалі [2, с. 60]. Адже самостійно подолати порушення розвитку і його наслідки для процесу і результату здобуття освіти для людини є неможливо, особливо, враховуючи те, що такі порушення часто виникають від народження чи в ранньому віці.

Коли ми розглядаємо питання адаптації освітньої системи, а саме освітнього середовища і процесу, до можливостей здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, то виникає питання, які саме складові чи аспекти системи функціонують в такий спосіб, який не відповідає можливостям здобувача. Тобто, що саме в дизайні освітнього середовища і процесу ускладнює чи унеможлиблює навчальну діяльність та взаємодію здобувача освіти з особливими освітніми потребами. Позаяк дизайн освітньої системи передбачає певні стандарти створення і функціонування освітнього середовища та процесу [6, с. 119]. Залежно від рівня внесення змін у дизайн освітньої системи можемо виокремити три його основні види: універсальний дизайн, спеціальний дизайн, індивідуальний дизайн.

Універсальний дизайн в освіті передбачає таке проектування та функціонування освітнього середовища і процесу, які стають доступними для більшості здобувачів освіти. При цьому такий дизайн забезпечує зручність освітнього середовища і процесу не лише для осіб із особливими освітніми потребами, ним можуть користуватися й інші здобувачі освіти, які не мають виявлених особливих освітніх потреб. Першочергово такий дизайн передбачає множинність варіантів умов освітнього середовища та навчальної діяльності й взаємодії в освітньому

процесі, з-поміж яких здобувач на власний розсуд обирає той варіант, який є для нього найбільш зручним.

Спеціальний дизайн в освіті передбачає подальшу трансформацію освітньої системи після універсального дизайну. Спеціальний дизайн ґрунтується на створенні специфічних змін освітнього середовища та процесу, які насамперед відповідають типовим, для певної категорії осіб із особливими освітніми потребами, можливостям навчальної діяльності та взаємодії. Наприклад, здобуття освіти особою, яка має порушення слуху ускладнюється через труднощі з комунікацією. Одним з варіантів спеціального дизайну за цих викликів є використання української жестової мови як засобу навчання. Це може бути реалізоване як у формі повноцінного жестомовного навчання, так і шляхом перекладного навчання, коли залучається асистент з комунікації – освітній перекладач жестової мови. Водночас така модель спеціального дизайну освітньої системи є ефективною лише для жестомовних здобувачів освіти, а не для всіх осіб, які мають порушення слуху.

Індивідуальний дизайн в освіті ґрунтується на ще вищому рівні трансформації освітньої системи порівняно зі спеціальним дизайном. Такий різновид дизайну передбачає розроблення освітнього середовища та процесу відповідно до унікальних можливостей навчальної діяльності та взаємодії конкретного здобувача освіти.

Тож загалом види дизайну в освіті є послідовним рівнями, які відрізняються за мірою унікальності змін, які необхідно внести в освітнє середовище та процес. Необхідність використання певного виду дизайну має визначатися через послідовну перевірку ефективності здобуття освіти особою з особливими освітніми потребами. Спочатку через опору на універсальний дизайн, за його недостатності переходу до використання спеціального дизайну в освіті, а в окремих випадках, коли спеціальний дизайн є недостатньо ефективним аби забезпечити специфічні потреби здобувача варто переходити до індивідуального дизайну освітнього середовища та процесу.

Варто зауважити, що особливі освітні потреби здобувача не є чимось статичним і можуть змінюватися під впливом низки обставин [4, с. 73]. Відповідно різновид дизайну, який застосовується при здобутті освіти певної особи з особливими освітніми потребами має переглядатися і змінюватися відповідно до зміни можливостей здобувача.

Література:

1. Замша А. Генеза змісту поняття «особливі освітні потреби». *Correction and rehabilitation innovations: implementation of European experience : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 67-80.

2. Замша А., Адамюк Н., Дробот О. Концептуалізація комунікативного супроводу здобувачів освіти з порушеннями слуху в освітньому середовищі. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 49. С. 59-62.
3. Замша А., Федоренко О. Абiлітаційна підтримка як складова іншомовної освіти глухих дітей в початковій школі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. № 90. С. 53-57.
4. Замша А.В. Концепція комунікативної доступності освітнього середовища для глухих та напівглухих здобувачів освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 84, т. 1. С. 72-75.
5. Замша А.В., Найда Ю.М., Федоренко О.Ф. Специфіка організації дистанційного навчання учнів із особливими освітніми потребами в умовах сучасних викликів української освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56, т.1. С. 97-102.
6. Вурко N., Tolchieva H., Babiak O., Zamsha A., Fedorenko O., Adamiuk N. Training of Teachers for the Implementation of Universal Design in Educational Activities. *AD ALTA. Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12/02-XXVIII. P. 117-125.
7. Zamsha A. V. The Philosophy of Inclusiveness in the Deaf and Hard-of-Hearing Students' Education. *International scientific conference «The role of psychology and pedagogy in the spiritual development of modern society» : conference proceedings, July 30–31, 2022*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. P. 228-231.